כיתה ה' | תנ"ך | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | ויקרא יא

הרחבה לספר ויקרא. ממלכתי: בתכנית הלימודים בתנ"ך ליסודי הממלכתי (הנחיות הפיקוח, תשפ"ד) ספר ויקרא נלמד בכיתה ה' לצד ספר במדבר, והמיקוד הוא פרקים יט וכה (א-יג), שנלמדים ביחידה "ויקרא: קרבן, קדושה וחברה טובה". יחידה זו משלימה את שאר הספר כהרחבה. חמ"ד: בתכנון השנתי של תנ"ך חמ"ד חומש ויקרא משויך לכיתה ד' (בכיתה ה' לומדים במדבר ושמואל א), ולכן בחמ"ד היחידה מתאימה לכיתה ד' או לחזרה. ביחידה רש"י להעשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"את זה תאכלו": בעלי חיים טהורים וטמאים

🎯 מטרות השיעור

- לזהות בפסוקים את הסימנים של בהמה טהורה (מפריסה פרסה, שוסעת שסע ומעלה גרה) ושל דג טהור (סנפיר וקשקשת).
- למיין בעלי חיים לפי הסימנים שבפסוקים, ולהסביר למה בבהמה צריך את שני הסימנים יחד.
- להבין את המילה "להבדיל" ואת הקשר בין "והתקדשתם והייתם קדושים" לבין "קדושים תהיו" מן היחידה הקודמת.
- לדון בפירוש הרמב"ן על העופות הדורסים: מה אוכלים יכול ללמד על אופי.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה הופך מקום, אוכל וזמן ל"קודש", כלומר למשהו מיוחד?

בשיעור הקודם ראינו מקום שהופך מיוחד, המשכן. בשיעור הזה התורה מגיעה לדבר שאנחנו עושים כמה פעמים ביום: לאכול. גם האוכל יכול להיות דרך "להבדיל" ולהתקדש.

🧪 פתיחה

משחק "מה ההבדל?": המורה מציג שני דברים דומים (תפוח ועגבנייה, עט ועיפרון, ידיד וחבר) והתלמידים מחפשים את ההבדל. שואלים: למה חשוב לפעמים לדעת להבחין בין דברים דומים? אומרים: היום נלמד פרק שכולו "הבדלות", ובסופו המילה "להבדיל".

📖 הסבר למורה

פרק יא פותח: "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ". רש"י מביא מדרש ציורי: "שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹחֵז בַּחַיָּה וּמַרְאֶה אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל", כמו מורה שמראה לכיתה.

בהמות: "כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה, וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת, מַעֲלַת גֵּרָה". כלומר שני סימנים: פרסה (טלף) מפוצלת לשניים, והעלאת גרה (בהמה שמחזירה מהקיבה לפה מזון שכבר בלעה ולועסת אותו שוב). צריך את שניהם יחד. הפסוקים נותנים דוגמאות לבעלי חיים שיש להם רק סימן אחד: הגמל "כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא, וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס", והחזיר "כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא" אבל "וְהוּא, גֵּרָה לֹא־יִגָּר".

דגים: "כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם". סנפיר עוזר לשחות, וקשקשת היא הקשקשים שעל העור. בעופות התורה לא נותנת סימנים אלא רשימה של עופות אסורים, ורובם עופות דורסים, כמו "הַנָּשֶׁר".

למה? הרמב"ן (על יא, יג) כותב שהעוף הדורס נאסר כי הוא "וְנוֹתֵן אַכְזָרִיּוּת בַּלֵּב". זה פירוש אחד מתוך כמה, והוא מאפשר שיחה על הקשר בין מה שאנחנו בוחרים לבין מי שאנחנו.

סוף הפרק נותן את המטרה: "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים, כִּי קָדוֹשׁ אָנִי", ו"לְהַבְדִּיל, בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר". רש"י מסביר ש"להבדיל" זה לא רק לשנן: "שֶׁתְּהֵא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר וּבָקִי בָּהֶן". כדאי לחבר ל"קדשים תהיו" (יט, ב) מן היחידה הקודמת.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

ויקרא פרק יא, פסוקים ב-ד

(ב) דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר: זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ, מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ.

(ג) כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה, וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת, מַעֲלַת גֵּרָה, בַּבְּהֵמָה – אֹתָהּ, תֹּאכֵלוּ.

(ד) אַךְ אֶת־זֶה, לֹא תֹאכְלוּ, מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה, וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה: אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא, וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס – טָמֵא הוּא, לָכֶם.

ויקרא פרק יא, פסוק ז

(ז) וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא, וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה, וְהוּא, גֵּרָה לֹא־יִגָּר; טָמֵא הוּא, לָכֶם.

ויקרא פרק יא, פסוק ט

(ט) אֶת־זֶה, תֹּאכְלוּ, מִכֹּל, אֲשֶׁר בַּמָּיִם: כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם, בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים – אֹתָם תֹּאכֵלוּ.

ויקרא פרק יא, פסוק מד

(מד) כִּי אֲנִי ה', אֱלֹהֵיכֶם, וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים, כִּי קָדוֹשׁ אָנִי; וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם, בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ.

ויקרא פרק יא, פסוקים מו-מז

(מו) זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה, וְהָעוֹף, וְכֹל נֶפֶשׁ הַחַיָּה, הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם; וּלְכָל־נֶפֶשׁ, הַשֹּׁרֶצֶת עַל־הָאָרֶץ.

(מז) לְהַבְדִּיל, בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר; וּבֵין הַחַיָּה, הַנֶּאֱכָלֶת, וּבֵין הַחַיָּה, אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ" (יא, ב)

💭 **מפרשים:** רש"י: "שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹחֵז בַּחַיָּה וּמַרְאֶה אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל".

📜 **כתוב:** "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף" (יא, יג)

💭 **מפרשים:** רמב"ן: העוף הדורס נאסר כי הוא "וְנוֹתֵן אַכְזָרִיּוּת בַּלֵּב".

📜 **כתוב:** "לְהַבְדִּיל, בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר" (יא, מז)

💭 **מפרשים:** רש"י: "לֹא בִּלְבַד הַשּׁוֹנֶה", אלא "שֶׁתְּהֵא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר וּבָקִי בָּהֶן".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: משחק "מה ההבדל?" (4 דקות)
2. קריאת יא, ב-ד ו-ז בקול. ציור על הלוח של פרסה שסועה ושל פרסה שלמה, והסבר מה זה העלאת גרה (8 דקות)
3. "בלשי סימנים": בזוגות, ממיינים כרטיסי בעלי חיים (פרה, כבשה, עז, גמל, חזיר, סוס) לטבלה: פרסה שסועה / מעלה גרה / שני הסימנים, לפי מה שכתוב בפסוקים ובמידע שהמורה נותן (10 דקות)
4. קריאת יא, ט: סנפיר וקשקשת. מיון דגים לפי תמונות שהמורה מביא (5 דקות)
5. העופות והרמב"ן: מה המשותף לרוב העופות ברשימה? דיון קצר (6 דקות)
6. קריאת יא, מד-מז: "להבדיל", והחיבור ל"קדשים תהיו" (5 דקות)
7. עבודה אישית בדף העבודה (5 דקות)
8. סיכום וכרטיס יציאה (2 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מהם שני הסימנים של בהמה שמותר לאכול?
2. מה חסר לגמל, ומה חסר לחזיר?
3. מה צריך שיהיה לדג כדי שיהיה מותר לאכול אותו?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם צריך את שני הסימנים יחד, ולא מספיק אחד?
2. הרמב"ן אומר שעוף דורס "נותן אכזריות בלב". מה הוא רוצה ללמד?
3. מה הקשר בין "והתקדשתם" בפרק יא לבין "קדשים תהיו" בפרק יט?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם לדעתכם הבחירות הקטנות של היום-יום (מה אוכלים, איך מדברים) משפיעות על האופי? תנו דוגמה.
2. מה קשה יותר: לוותר על משהו שרוצים, או לעשות משהו שלא רוצים? למה?

🏁 סיכום השיעור

פרק יא מלמד אילו בעלי חיים מותר לאכול לפי התורה: בהמה עם פרסה שסועה שגם מעלה גרה, דג עם סנפיר וקשקשת, ועופות שאינם ברשימת האסורים. המטרה כתובה בסוף הפרק: "להבדיל בין הטמא ובין הטהור" ו"והתקדשתם והייתם קדושים". גם בדבר יום-יומי כמו אוכל יש מקום לבחירה ולשליטה עצמית.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כתבו מילה אחת מהפרק שתזכרו, והסבירו אותה במשפט אחד.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- להציג את דיני הכשרות כחלק מהמסורת היהודית ומהתרבות בישראל (למשל סימון "כשר" על מוצרים), בלי לבחון את ההרגלים של המשפחות.
- להדגיש את הערכים שבפרק: הבחנה, שליטה עצמית, ומחשבה על השפעת הבחירות שלנו.
- אפשר לשלב מדעים: מה זה מעלה גרה, ואילו בעלי חיים מכירים התלמידים.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- להרחיב בהלכות כשרות שהתלמידים מכירים מהבית (בשר וחלב, השגחה) ולהבחין בין מה שכתוב בפרק לבין הלכה מאוחרת.
- ללמוד את רש"י על "זאת החיה" ועל "להבדיל", ואת הרמב"ן על העופות.
- לחבר ל"והתקדשתם": קדושה בחיי היום-יום, ולברכות על האוכל.

💡 הערות למורה

בכיתה יש ילדים ממשפחות שנוהגות בכשרות בדרכים שונות. מומלץ לדבר על "מה כתוב בתורה" ועל הערכים, ולא לשאול מה אוכלים בבית. אם תלמידים שואלים מבחינה מדעית על הארנבת והשפן (יא, ה-

ו), אפשר לומר שיש על כך דיונים בין פרשנים וחוקרים, ולחזור למה שכתוב בפסוק. ברשימת העופות שמות שקשה לזהות היום; אין צורך ללמד את כולם. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

שני הסימנים של בהמה, טבלת מיון לפי הפסוקים, דגים, הרמב"ן על העופות הדורסים, "להבדיל" ומשימה אישית: בחירה שעשיתי. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- ויקרא פרק יא, מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- רש"י על ויקרא יא, ספריא
- רמב"ן על ויקרא יא, יג, ספריא
- תכנון שנתי: תנ"ך חמ"ד ביסודי (המרחב הפדגוגי, משרד החינוך)
- הנחיות הפיקוח על הוראת המקרא: תנ"ך ממלכתי בחינוך היסודי, תשפ"ד (PDF, אתר תנ"ך ממלכתי)

מחוון: "את זה תאכלו": בעלי חיים טהורים וטמאים

1. פרסה (טלף) שמפוצלת לשני חלקים, והעלאת גרה (מחזירה את האוכל מהקיבה לפה ולועסת שוב). צריך את שניהם.
2. פרה: ✓ ✓ מותר. גמל: ✗ ("ופרסה איננו מפריס") ✓ ("מעלה גרה הוא") אסור. חזיר: ✓ ("מפריס פרסה הוא") ✗ ("גרה לא יגר") אסור.
3. סנפיר: האיבר שעוזר לדג לשחות. קשקשת: הקשקשים שמכסים את העור. בציור צריכים להופיע שניהם.
4. הרמב"ן חושב שעוף שטורף בעלי חיים אחרים מסמל אכזריות, והתורה רוצה שלא נתרגל לאכזריות. בחלק השני כל תשובה מנומקת מתקבלת. (כדאי שהתלמיד יציין שזה פירוש של הרמב"ן.)
5. כל שתי דוגמאות סבירות: בין אמת לשקר, בין בטוח למסוכן, בין חבר אמיתי למי שמנצל, בין עיקר לטפל.
6. כל תשובה מנומקת. כיוון: כשרואים דוגמה, מבינים וזוכרים טוב יותר, ולא מתבלבלים בין בעלי חיים דומים. כל נושא מתאים מתקבל (מדעים, מפות, צמחים). (כדאי לציין שזה פירוש רש"י.)
7. הערכה: תיאור הבחירה (2 נקודות), מה עזר לעמוד בזה (2), חיבור לרעיון מהשיעור (2). כל חוויה אישית כנה מתקבלת.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. הרחבה לספר ויקרא. ממלכתי: בתכנית הלימודים בתנ"ך ליסודי הממלכתי (הנחיות הפיקוח, תשפ"ד) ספר ויקרא נלמד בכיתה ה' לצד ספר במדבר, והמיקוד הוא פרקים יט וכה (א-יג), שנלמדים ביחידה "ויקרא: קרבן, קדושה וחברה טובה". יחידה זו משלימה את שאר הספר כהרחבה. חמ"ד: בתכנון השנתי של תנ"ך חמ"ד חומש ויקרא משויך לכיתה ד' (בכיתה ה' לומדים במדבר ושמואל א), ולכן בחמ"ד היחידה מתאימה לכיתה ד' או לחזרה. ביחידה רש"י להעשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.